

САҢГА ОЛЖ

№ 4 (12034) • Олунньу 6 күнэ, 2026 сыл, бээтинсэ • 12+

Бу
нүөмүргэ

Тэрилтэ түбүгэ

Баһаартан сэрэхтээх
буолуохха/3

Сайдыы суола

Уйгулаан Туласынов:
«Нэһилиэкпит тупсуута хас
биирдиибиттэн тутулуктаах»/4

Үбүлүөйдээх биир

дойдулаахпыт

Билии киинин бэриниилээх
үлэһитэ/5

Үөрэх үлэһиттэрин сүбэ мунньахтара ыытылынна

Үөрэх. «Утумнаах үөрэхтээһин: үөрэх тиһигэ тохтоло суох буолуутун уонна үрдүк хаачыстыбатын хааччыйыы» — биир идэлээхтэр мунньахтара/2

Ситиһиилээх үлэһиттэргэ наһараадалары туттарыы. //СЭМЭН ЖЕНДРИНСКОЙ ТҮГЭРИИТЭ

ТЭТТИК

Степан Саргыдаев Ил Дарханнын көрүстэ

Бу күннүргэ социальнай ситимнэргэ Өрөспүүбүлүкэбит Ил Дархана Айсен Николаев улууспут баһылыгынаан Степан Саргыдаевтыын көрсөн, 2025 сыллаах үлэ-хамнас түмүктэрин ырытан, быйылгы сыллаабы үлэ сүрүн хайысхаларын торумнаабыттара сырдаттылына. Улууспут олоҕо-дьаһаҕа туруктаах буоларыгар үлэ бары хайысхатыгар далааһыннаах үлэ-хамнас ыытылларын өрөспүүбүлүкэбит баһылыга биһирээн бэлиэтээтэ.

Маныха элбэх өгөнү онгорор дьиз кэргэн киинин салайааччыта Мария Саввина тус санаатын үлэһиннэ: «Ааспыт сылга улууспут 10 мөл. суумалаах граны ылбыта, онтон биһиги тэрилтэбэ 1 мөл. солк. көрүллүбүтэ. Бу үбүнэн анал байыаннай дьайыы кыттылаахтарыгар, кинилэр дьиз кэргэттэригэр ис туругу бөбүргөтөр, толору хааччыллылаах, анал аппараттаах массаас кабинета аһыллан үлэ саҕаламмыта. Маны сэргэ оҕолорбутугар анаан сайынҕы оҕо былаһаакката сангардыллыбыта. Биһиги тэрилтэбит көмөтүнэн, өгөтүнэн туһанааччы ахсаана сыллата элбиэр. 2024 сыллаахха аҥаардас биир түннүккэ 857 дьиз кэргэн кэлэр эбит буоллабына, 2025 сылга 1006-5а диэри үрдээтэ».

Буйун, учуутал, үйэтигээччи албан аата умнуллубат

Аҕа дойду сэриитин кыттылааҕа, Чурапчы улуунун Бочуоттаах олохтооҕо Иван Михайлович Павлов төрөөбүтэ 105 сылыгар анаммыт «Ахтан-санаан сүгүрүйэн ааһыабын» төгүрүк остуол буолла. Манна Иван Михайлович уоттаах кыргыһыга хайдах тыыннаах ордубутун туһунан кэпсээбит видеотыттан быһа тардыыны көрдөрдүлэр. Кини 1942 сылтан сэрии түмүктэниэр диэри, 4 сыл устата кырыктаах хабыр хапсыһыттан тыыннаах ордон, историябытын суруйан үйэтиппит ытык киһибит буолар. Буйун 43 кинигэни суруйан, ону сэргэ «Память» кинигэ үрдүкү эрдээктэрэ буолан, 63 тыһ. кэрингэ Аҕа дойду сэриитин кыттылаабын, сэрии хонуутугар эйэ иһин олохторун толук уурбут биир дойдулаахтарбытын, сураҕа суох сүппүт буйуттарбытын үйэтиппитэ. Иван Павлов аатынан оскуола салалтата Албан аат түмэлин пуондатын 1500 кэрингэ экспонатынан ситэрэн толорбут. Бибилэтиэкэ үлэһитэ Марфа Кузьмина пуондаҕа Иван Михайлович туһунан 718 устуу, 50 ыйыннык баарын эттэ.

Искэн ыарыытын эрдэттэн сэрэтиигэ үлэ ыытыллар

Чурапчыга искэн ыарыытын сэрэтэр-эмтиир амбулаторнай киин хаһыс да сылын үлэлиир. Билинҕи туругунан искэн ыарылаахтар учуоттарыгар 200-тэн тахса киһи бэлиэтэнэр. Онуоха хомойуох иһин, 100-тэн тахса киһиэхэ кутталлаах искэн көстөн, тустаах эмтэниини ааһаллар. Бу ыарыы содулуттан улууска 2024 сылга 27 киһи өлбүтэ бэлиэтэммит. Содур ыарыыны эрдэттэн сэрэтэр инниттэн, балыһа үлэһиттэрэ хас сыл аайы диспансеризацияны ыыталлар, онкомаркет анаалыстарын онгороллор.

Чурапчыга күн-дьыл туруга

Өрөспүүбүлүкэ сонуннара

Ил Дархан доруобуя харыстабылын боппуруостарыгар мунһаҕы тэрийдэ

Айсен Николаев доруобуя харыстабыла уопсайынан сөптөөх хайысханан сайдарын, өрөспүүбүлүкэбэ олох уһуна Уһук Илингэ саамай үрдүгүн, дойдун орто таһымын куоһарарын, улуустарга саҥа эбийиэктэр тутуллалларын санатта. Нэһилиэннэ доруобуя харыстабылынан астынытын таһыма туруктаахтык үрдээн иһэрин, соторутааҕыта көрдөрүү 20%-тан арыый элбэҕин, билигин 85%-тан тахсатын бэлиэтээтэ. Инфраструктураны сайыннарыыга, оборудованиеларынан хааччыыга уонна национальной бырайыактар чэрчилэринэн каадыры бэлэмнээһингэ сыал-соруу туруорунна. 2030 сылга диэри 9 эбийиэги тутуу, 33 түргэнник оҥоһуллар модулу тангы, 15 тэрилтэни хаптыаалынай өрөмүөннээһин, ону тэнэ 8 көһө сылдыар медицинскэй комплексы атыылаһыы былааннаннар. Эрэгийиэнгэ доруобуяны чөлүгэр түһэриини сүрүннүүр киин тэриллээҕэ уонна Паллиативнай көмөнү сүрүннүүр киин үлэтин саҕалыаҕа.

Олонхо ыһаҕа быйыл Кэбээйигэ ытыллыаҕа

Быйыл Олонхо үһүс уон сыла от ыйын 4-5 күннэригэр Кэбээйигэ ытыллар XIX Олонхо ыһаҕыттан саҕаланар. Онно бэлэмнэни үлэ хайдах бара турарын Айсен Николаев миэстэтигэр баран билистэ, тэрийэр кэмितिэт мунһаҕын ытта. Мунһах түмүгүнэн Ил Дархан бэлэмнэни үлэтин үрдүктүк сыаналаата уонна тырааныспарынан хааччыыга, кыттааччылары олордуга, аһатыга кэккэ соруудахтары биэрдэ. Мантан саас, сайын ыһааха анаан сиэр-туом, сүрүн тэрээһиннэр, үгэскэ кирибит куонкурустар, күрэхтэһиилэр ытыллыахтаах 16 эбийиэҕэ оҥоһуллуоҕа. Улуус Олонхо институтун кытта «Кэбээйи фольклора» диэн кинигэни таһаарда. Тимофей Сметанин аатынан норуодунай тыйаатыр Иван Николаев-Куоҕас Уйбаан «Бүдүрүйбэт сүһүөхтээх Мүлдү Бөҕө» олонхотун уонна Андрей Борисов аатынан «Тускул» култуура киинэ Мария Эверстова-Обутова «Дурайаан Бэргэн» олонхотун туруоруохтара. Биир улахан болҕомто волонтердарга уурулунна. Тохсунньу 15 күнүттэн сайаапканы ыһы саҕаламмыт, ыһааха 120 волонтер үлэлиэҕэ.

Култуура сайдыытын былаанын дьүүлэстилэр

Айсен Николаев өрөспүүбүлүкэбэ Култуура сылынан биллэриллибит 2026 сылга бу эйгэ сайдыытын былаанын көрөр мунһаҕы ытта. Култуура тэрилтэлэрин 2025 сыллааҕы үлэтин түмүгүн үрдүктүк сыаналаата уонна тустаах министиэристибэбэ, уонна култуура тэрилтэлэрин үлэһиттэригэр махтанна. Саха сиригэр Култуура сылын биллэри уонна Олонхо үһүс Уон сылын бастакы сылын саҕаланыыта, саҥа сорууттары туруоралларын Ил Дархан бэлиэтээтэ. Былаан бырайыага 6 хайысхалаах 90 тэрээһинтэн турар, олору чопчулуурга бары интэриэстээх биэдимиэстибэлэр кыттылаах стратегическай сирэсийэ ытыллыбыта. Ил Дархан көбүлээһиннэри өйөөтө, мунһааха кирибит этиилэри учуоттаан былааны ситэрэргэ, Бырабыыталыстыба бигэргэтиигэ киллэрэргэ соруудахтаа.

Бырабыыталыстыба хамыһыйатын президиумун мунһаҕар кытынна

Айсен Николаев дойдун Бырабыыталыстыбатын Бэрэссэдээтэлин солбуйааччы Марат Хуснуллин бэрэссэдээтэллээх эргэгийиэннэҕи сайдыыга Бырабыыталыстыба хамыһыйатын президиумун мунһаҕар кытынна. 2025 сыл түмүгүн таһаардылар, быйылгы сорууттары дьүүлэстилэр. Саха сирэ судаарыстыбаннай бырагыраамалар тутуу көрдөрүүлэрин толорууга дойдун бары эргэгийиэннэрин баһыйан, бастыһынан ааттанна. Ол курдук, 27 бырагырааматтан 25-һин тэрээһиннэрэ үчүгэй көрдөрүүлээхтэр. Итиэннэ эргэгийиэннэртэн Бурятия, Хотугу Осетия – Алания, Татарстан, Забайкалье кыраайа, Нижегородскай, Рязанскай уобаластар инники күөҥнэ сылдыллар.

СӨ Ил Дарханын уонна
Бырабыыталыстыбатын пресс-сулууспата.

Үөрэх үлэһиттэрин сүбэ мунһахтара ытыллына

Үөрэх. «Утумнаах үөрэхтээһин: үөрэх тиһигэ тохтоло суох буолуутун уонна үрдүк хаачыстыбатын хааччыы» — биир идэлээхтэр мунһахтара

Наталья СИБИРЯКОВА

Олунньу 3 күнүгэр Чурапчыга "Утумнаах үөрэхтээһин: үөрэх тиһигэ тохтоло суох буолуутун уонна үрдүк хаачыстыбатын хааччыы" үөрэх үлэһиттэрин олунньутааҕы сүбэ мунһахтара киэн даһаһынаахтык ытыллына.

Сарсыардаттан саҕалаан, оскуолаларынан араас былаһааккалар үлэлиитилэр. Ол курдук, С.К.Макаров аатынан Чурапчы гимназиятыгар учууталлар, иитэччилэр олус интэриэһинэй аһаҕас уроктары ыттылар, үүнэр көлүөнэни патриотическай тыһыҥна иитиигэ аһаҕастык "Дьохун гражданын иити" тиэмэбэ дириэктэри иитэр үлэбэ солбуйааччыларга, сүбэһиттэргэ, социальнай педагогтарга, оҕону кытта үлэлэхтэр психологтарга, педагог-тэрийэччилэргэ, интэринээт сэбиэдиссэйдэригэр, кылаас салайааччыларыгар сэминээр буолла, С.А.Новгородов аатынан Чурапчы орто оскуолатыгар оскуола, уһууан салайааччыларыгар "Үөрэх тэрилтэтин көдүүстээхтик салайыы" диэн былаһаакка үлэлээтэ. Оттон инклюзивнай үөрэхтээһин усулуобуйатыгар коррекционнай үлэ оруолун тула кэпсэтии былаһааккатыгар уопуттаах исписэлиистэр психологическай-педагогическай арыаллааһын өрөспүүбүлүкэтээҕи методическай киинин дириэктэрэ К.К.Чичигинаров, бу киин дириэктэрин солбуйааччы Р.Н.Андреев, "Березка" оҕо тылын сайыннарар уһууан кэлэктиибэ, педагог-психологтар Т.Ю.Филиппова, С.А.Кожурова, "Тулукчаан" уһууан дефектолога С.И.Собакина ытыллар үлэни, баар кыһалгалары араас өтүттэн сырдаппыттарын, бырайыактарын

кэпсэбиттэрин алын сүһүөх учууталлара, педагог-психологтар, логопедтар, дефектологтар уо.д.а. инклюзияҕа сыһыаннаах исписэлиистэр болҕойон иһиттилэр. Былаһааккаларга кыһыны ылбыт истээччилэр уопуттарын үлэстүбүт исписэлиистэр аһаҕастык кэпсэтэн, үлэлэрин иитинэн үөскүүр боппуруостары ырытыһан тарҕастылар.

Күн иккис аһаарыгар И.Н.Винокуров аатынан "Айылгы" норуот айымньытын дьэтигэр үөрэх эйгэтин үлэһиттэрэ уһууан уонна оскуола оҕо туһугар биир кэлим үөрэх ситимин тэрийэллэригэр туһуламмат мунһах пленарнай чааһыгар тобус-толору тобуоруһа муһунулар. Бэлиэтээн эттэххэ, бу сыл улууспут иһинэн бу эйгэбэ оскуола иннинээҕи үөрэхтээһин сылынан биллэрилиннэ. Онон фойеҕа улууспут кииниттэн, нэһилиэктэриттэн уһууан үлэһиттэрэ бэйэлэрин ситиһилээх бырайыактарынан, иилиир-саҕалыыр, күннэтэ ытар түбүктээх үлэлэринэн тэрийбит быыстапкаларга дьон-сэргэ болҕомтотун тарта, интэриэһи үөскэттэ.

Пленарнай чааһы улууспут уһууаннарын итиллээччилэрэ, оскуолаларын алын, орто, улахан сүһүөх үөрэнээччилэрэ чаһылхай үнүкүүлэринэн арыһан, дохсун ытыс тыһыһынан доһуолланнылар. Мунһаҕы улуу баһылыгы социальнай боппуруостарга солбуйааччы Мария Кронникова салайан ытта, кинини тэнэ президиумна үөрэх управлениетын салайааччыта Юрий Посельская, дьокутааттар Сэбиэттэрин бэрэссэдээтэлэ Яков Оконешников, психологическай-педагогическай арыаллааһын өрөспүүбүлүкэтээҕи методическай киинин дириэктэрэ Константин Чичигинаров кыттыны ыллылар. Бастатан туран, экранна үтө түмүктэрдээх, кыһы-хотуу үктэллээх 2025 сыл видеотун көрдүбүт, Юрий Павлович үөрэхтээһин ааспыт сыллааҕы түмүктэрин билиһиннэрдэ. Чулуу үлэлээх, ситиһилээх педагогтар наһараадаламмыттары биир идэлээхтэр ытыстарын тыһыһынан үөрэн-көтөн эбэрдээтилэр.

Сэмэн ЖЕНДРИНСКЭЙ
хаартыскаҕа түһэриитэ.

Видеону
бу сикээнэн
киирэн
көрүҥ

“Ыал саргыта” пилотнай бырайыак салгыы үлэлиир

Улууска — бу күннэргэ. Чурапчы улууһугар икки сыллаабыттан сабадаммыт “Ыал саргыта” пилотнай бырайыак үлэлиэбиттэн, үгүс үтүө түмүктэр ситиһилиннилэр

Сэмэн ЖЕНДРИНСКЭЙ

Олунньу 4 күнүгэр бу бырайыагы салгыы үлэлиитигэ туһуламмыт мунньахха улуус баһылыга Степан Саргыдаев бырайыак улуус олохтоотуругар дьайар үтүө өрүттэрин сырдатта, күннэтэ үлэлэхэр уопсастыбаннай түмсүүлэр салайааччыларыгар, нэһилик баһылыктарыгар, туһааннаах исписэлиистэргэ, тэрилтэ кэлэктииптэригэр истинник махтанна.

Баһылык дьэ кэргэн уонна үөрэхтээһин систиэмэтэ биригэ үлэлиэхтээхтэрин, уһуяан, оскуола кэлэктииптэрэ, уопсастыбаннай түмсүүлэр, нэһиликтэр салалталара оҕону иитиигэ урагы кыһамньыларын уурухтаахтарын туһунан тоһоҕолоон бэлиэтээтэ.

Бүгүҥнү көрсүһүүгэ туһааннаах тэрилтэлэртэн салайааччылар, исписэлиистэр, нэһилик баһылыктара, барыта 75 киһи кытынна.

“Бу пилотнай бырайыакпыт сүрүннээн 6 хайысханан үлэлиир. Онуоха сорохтор аңаардас куонкурус эрэ быһыытынан ылыналлара тутар. Сыл устата кизнэ хабааннаахтык үлэлиэхтээх. Быйыл бу хайысхаларбытыгар чуолаан ыччат уонна чөл олох, доруобуйа түһүмэхтэригэр өссө эбии сана сүүрээһинэр кириэхтэрэ. Билинни кэмнэ спорт институтун исписэлиистэрэ сана хамсаныылары көрдөрүөхтэрэ. Аны аспыт-үөлбүт хаачыстыбатын көрүнүүгэ, этихааны туһалаах битэмийиннэринэн, микроэлементтеринэн хааччыыыга, экология боппуруоһугар болжомтону ууран үлэлиэхтээхпит.

“Ыал саргыта” бырайыак олоххо кириэбиттэн, кыра да буоллар үтүө түмүктэри ситистибит. Бастатан туран, сокуоннай саастарын туола илик оҕолор буруйу оноруулар аччаата – ити барыта үгүс тэрилтэлэр былааннаах, холбоһуктаах үлэлэрин түмүгэ буолар. Итини сэргэ ыаллар арахсыылара үс бүк кыччаата. Холобур, 2023 сыллаахха 71 ыал арахсыбыт буоллабына, билигин 30-нан туурар. Быйыл оҕону түһэттэрини уонна арыгыны утары тиһиктээх үлэни ытыахпыт”, - дьээн улуус баһылыгы социальнай боппуруостарга солбуйааччы Мария Кронникова билиһиннэрдэ.

Степан Анатольевич кириитылын кэнниттэн “Ыал саргыта” пилотнай бырайыак 2025 сыллаах үлэтин түмүктэринэн Мария Филипповна дакылааты онордо. Салгыы бырайыакка үлэлэхэр туһааннаах тэрилтэ салайааччылары, исписэлиистэрэ “Ыччат ыал тэрээһиннээх тиэргэнэ”, “Чөл туруктаах ыал”, “Дьарыктаах дьонун ыал”, “Төрүт үгэс түмэр күүһэ”, “Ааһар саха сайдам ыала”, “Силис-

тээх сис ыал” дьээн тиэмэлэргэ иһитиннэриилэри онордулар, этиилэрин киллэрдилэр.

“Кытаанах нэһилиэгин кэскилэ – бигэ туруктаах дьэ кэргэн уонна демографическай сайдыыта” дьээн тиэмэҕэ Кытаанах нэһилиэгин баһылыга Иван Пономарев этиитин болжойон иһиттим. Киһи пилотнай бырайыак чэрчитинэн доруобуйа харыстабылыгар, маассабай спорт сайдыытыгар, эдэр ыалы тыа сиригэр олохсугууга, духуобунай эйгэни уонна төрүт үгэстэри сайыннарыыга, уһун үйэлэниигэ, дьэ кэргэн дьарыктаах буолуутугар кэккэ көрүүлэрин туһунан олус интэриэһинэй кэпсэтинни таһаарда.

Онон “Ыал саргыта” бырайыак улууспутугар көдүүстээхтик үлэлээн, дьон-сэргэ, хас биридди дьэ кэргэн туруктаах олохтоноругар төһүү буоларын бигэргэттэ, салгыы сайыннаран үлэлэтиигэ сорукутар, былааннар турдулар.

Тэрилтэ түбүгэ. Баһаартан сэрэхтээх буолуохха

Людмила ГОРОХОВА

Быйыл тохсунньу ыйга өрөспүүбүлүкэ үрдүнэн 16 киһи өлүүлээх баһаардар табыстылар. Мантан 9-һа – оҕо. Киһи дыксинэр сыппарата. Онон тохсунньу 28 күнүттэн олунньу 28 күнүгэр диэри өрөспүүбүлүкэ үрдүнэн ураты баһаары утары эрсиим биллэрилиннэ.

Статистика көрдөрөрүнэн, баһаар үксүн тымныы ыйдарга дьон уоту үгүстүк холбонор, туттар кэмнэригэр, электрическай уот ситимэ эргэрииттэн, оттуллар оһох үлэлиир туруга мөлтөөһүнүттэн тахсар. Бүгүҥнү хаһыалпыт балаһатыгар баһаарынай чаас инструктордарын Марианна Захарованы, Андрей Эртюковы кытта баһаар тахсар төрүөтүн, сэрэтэр үлэ туһунан кэпсэтибитин таһаарбыт.

●●● **Бастатан туран, баһаарынай чааскыт бүгүҥнү үлэтин-хамнаһын сырдата түһүн эрэ.**

○○○ Күн бүгүн баһаарынай сулуоспабыт алта чаастаах: Чурапчыга, Одьулуунна, Мындаҕаайыга, Диригнэ, Сыланна, Чыаппараҕа. Уопсайа 85 үлэһиттээх баһаарынай этэрээт буолабыт. Хас биридди чаас баһаары умуруорар тиэхиньикэлээх, уопсайа 17 тиэхиньикэлээхпит. Профилактика отделыгар икки инструктор буолан үлэлибит, сүрүн үлэбит – баһаар тахсыбатын туһугар, дьонно-сэргэҕэ сэрэтии үлэтин ытыгы буолар. Хас биридди олорор дьэҕэ-уокка, элбэх киһи мустар эби-

иэктэригэр – оскуолаларга, уһуяаннарга, балыһаларга, интэринээттэргэ, уопсайдарга сыл ахсын сэрэтии үлэни ытыабыт.

Былырыын улуус үрдүнэн 21 баһаар тахсыбыта, оттон 2024 сылга 22 баһаар бэлиэтэммитэ. Былырынгы сыллааҕы хоромнубут 9 мөлүйүн 177 тыһ. 320 солк. тэнгэстэ, иллэрээ сыл 28 мөл 735 тыһ. солк. этэ. Үксүн тиэхиньикэлээх гараас, улахан дьэиэлэр умайдаһарына, улахан хоромну тахсар.

●●● **Баһаар үксүн туохтан тахсары? Хайдах харыстанабыт?**

○○○ Кэнники кэмнэ төлөпүөн ииттэрэриттэн баһаар тахсара үксээтэ. Ииттэрэри уокка холбоон баран хаалларан кэбиһэллэр. Өр туран, сылыһан, баһаар төрүөтэ буолар. Маны сэргэ дьэиэни сылытар ТЭН-нэртэн, пушкалартан, ирдэбилгэ эппиэттээбэт оттуллар оһохтон, уот ситимиттэн, замыканиедан, дьэиэ-уокка туттуллар тиэхиньикэлэри сэрэҕэ суох туттууттан уонна ситэри умуруоруллубатах табах уотуттан, арыгылаан сэрэҕэ суох буолууттан тахсар. Хас биридди киһи дьэиттэн тахсарыгар электрическай тэриллэри арааран, бэрэбиэркэлээн баран тахсыахтаах. Алдьанылаах, бэйэ оһоһуу тиэхиньикэлэри туттар олус сэрэхтээх – замыкание-лыахтарын сөп дьээн сэрэтэбит.

АДПИ уот сана күөдүйөн истэҕинэ, улаханник тыһаан, буруо тахсыбытын биллэрэр. Сонно тутта баһаарынай чааска суотабай төлөпүөнүнэн 101, 112 нүөмэрдэргэ эрийэн, оттон

стационарнайтан 8(41151)41510 нүөмэргэ биллэриэхтээхпит. Диспиччэргэ ааккытын, уулуссабытын, дьэиэ нүөмэрин, туох буолбутун сиһилии түргэнник биллэриэхтээхпит. Оҕолоргутун эрдэттэн үөрэтэ, сэрэтэ сылдыһыҥ! Баһаарынай чаас нүөмэрдэрин көстөр сиргэ ыйыыр булгуччулаах, эрийэн баран сөпкө, хайдах биллэриэхтээхтэрин кытары үөрэтиэхтээхпит. Баһаар таһыстаһына, хас биридди сөкүүндэ да улахан суолталаах буолар. Ону тэнгэ, АДПИ тыһааһа да, дьэиттэн таһырдыа тахса охсухтааххыт.

АДПИ хас биридди дьэиэ ахсын баар буолуохтаах, дьон олоһун быһыһыр тэрил буолар. Билигин үгүс ыал гаас ситимигэр көстө, онон гаас быһыһылаабытын биллэрэр анал датчигы, дьэиэтигэр баһаары сэрэтэр тэрили (АДПИ) туруорарга ынҕырабыт. Холобур, Gsm модульлаах АДПИ дьэиэҕэр суох кэмнэр буруо таһыстаһына, тутта төлөпүөннэр биллэрэр. Оттон боростуой АДПИ дьэиэ иһигэр кыра да буруо таһыстаһына, улахан тыһыһан биллэрэр. Онон түүннү кэмнэ дьон олоһун быһыһабыт түгэнэ үгүс.

Сороҕор АДПИ-лар туох да төрүөтэ суох туран эрэ тыһыһыр буолан хаалаллар. Ол аата – батареялара бүтэн эрэрин туһута. Ону сорох дьон билбэккэ, алдьаммыт дии санаан, быраһан кэбиһэллэр. Онон батареятын санаһа уларытыаххытын эрэ наада.

Чурапчыга «ЭлектроДом» маһаһынтан, эбэтэр «Валберис» сыһыһары нөһүө атылаһааххытын сөп. Нэһилик

олохтоохторо түмсэн, АДПИ тэрили хас киһи ыларын испиһэхтээн, биһиэхэ сайаапка түһэрдэххитинэ, дэриэбинэҕитигэр таһааран биэриэхпитин сөп. Сыаната – 600 солк. кэриҥэ.

АДПИ кыаммат элбэх оҕолоох ыалларга, соҕотох олоһор аһа саастаахтарга, доруобуйаларынан хаччаахтаах дьонно босхо бэриллэр. Бу үлэни нэһиликтэр дьаһалталара тэрийэн ытыаллар. Уопсайа, 70 кв. изннээх дьэиэҕэ биер АДПИ сөп буолар, арай хапытаалынай истиэнэлээх буоллаһытына, хас хос ахсын баара ордук.

АДПИ-ны Уорбаҕа, Мэлдьэхсигэ уонна Хадаарга хас биридди ыал 100% туруорунна. Атын нэһиликтэри эмиэ бу хайыһаҕа күүстээх үлэни тэрийэллэригэр ынҕырабыт.

●●● **Ханнык түгэннэ уоту бэйэбит умуруора сатыа суохтаахпыт?**

○○○ Баһаар уоттан барбыт буоллаһына, бэйэбит умуруора сатыыргыт туһата суох буолар – уокка эгин оһустарыаххытын сөп. Холобур, дьэиэн иһигэр бороубаттан замыкание бардаһына, уоту щиттэн араарыахтааххыт, эбэтэр былыргылыы, сүгэнэн бороубаты быһа оһуу баар. Үксүн куһаҕан туруктаах туттуллар тиэхиньикэ замыканиелаан, баһаар туруор уонна көрүүх бэтэрээ өттүгэр дэлбэтэр, түннүк сабыһын барытын начаас салаан кэбиһэр.

Чурапчы нэһилиэгин иһигэр баһаар тахсыбытын туһунан иһитиннэри кирирдэһинэ, баһаарынайдар быһылаан тахсыбыт сиригэр, ортотунан, хас мүнүүтэнэн тийэллэрий?

Бэһис этээскэ баһаарынай массына кириһиэхэ тийэр дуо?

Бириэмэлэрэ регламентан, күн-дьыл туругуттан тутулаах. Холобур, дьарыкка, баһаар тахсыбытын туһунан эрийэн этэр киһи сөпкө, түргэнник иһитиннэриини тиэртэһинэ, онно 25 сөкүүндэ баранар, ол бириэмэҕэ баһаарынайдар тахсар кэмнэрэ кэлэр. Нэһилик киһигэр 2-3 мүнүүтэнэн, интэринээккэ 6-7 мүнүүтэнэн тийэллэр, бадарааннаахха биер мүнүүтэ эбиллэр. Борисов аатынан уонна Октябрьскай уулуссаларга туруор биэс этээстээх дьэиэлэргэ үөрэх тэрийэ сылдыһыппыт, онно автокириһи туһунан, бэһис этээстэн дьону эвакуациялыырга үөрэх барбыта. Манник улахан үөрэхтэр кыбаарталга биердэ буолаллар.

●●● **Түмүккэ улууспут дьонугар-сэргэтигэр сүбэ быһыһытын тугу этиэ этигит?**

○○○ Уоттан сэрэхтээх буолуу быраабылаларын хас биридди дьэиэ кэргэн тутуһара булгуччулаах. Тымныы кэмнэ баһаар тахсыыта элбиер, ол иһин хонтуруолу күүһүрдэн, болжомтолоох буолуохха наада. Оҕолору, чуолаан оскуола иннинээҕи саастаах оҕолору дьэиэ соҕотох хаалларыман. Чугас дьоннугун, дьэиэбитин – уоккутун харыстаан АДПИ тэрили туруорунун. Онон бары сэрэхтээх буолуобун!

Видеону бу сиктэн кириэн көрүҥ

Уйгулаан Туласынов: «Нэһилиэкпит тутсуута хас биирдибиттэн тутулуктаах»

Сайдыы суола. Тупсабай эйгэ сылынан нэһилиэкпитигэр былааннаах үлэ ытыллар

Марфа ПЕТРОВА

Биһиги тулалыыр эйгэбит, сирбит-дойдубут кэрэ көстүүтэ, чэбдик туруга – хас биирдибиттэн тутулуктаах, барыбытын долгутар кыһалҕабыт.

Олохпут сүрүн суолтата – айылҕабытын харыстааһын. Үүммүт 2026 сыл Чурапчы нэһилиэгэр Тупсабай эйгэ сылынан биллэриллибитэ. Бу сыл иһинэн нэһилиэкпитин тупсарыга туох үлэ-хамнас былааннарын, ханнык саҥа сорулуктар күүтэллэрин туһунан сийилии нэһилиэк баһылыгын бастакы солбуйааччы Уйгулаан Туласынов көрсээтэ.

СЫЛ КЭНСИЭПСИЙЭТЭ

- Тупсабай эйгэ сылынан анал саҥа кэнсиэпсийэ онгоһуллан, сыл устата ытыллар тэрээһиннэр былааннаан, номнуо үлэ сағаламмыта. Кэнсиэпсийэ чэрчитинэн түөрт хайысханан үлэ ытыллыаҕа. Бастакы хайысхаҕа көбөрдүүгө уонна экологияҕа болҕомто уурулунна. Сүрүн тэрээһининэн «Чурапчы чараҥа» диэн сааскы уонна күһүҥнү аахсыйа былааннаан. Манна дьон-сэргэ үгүстүк сылдьар сирдэригэр, палисадниктарга, болуоссака, сквердэргэ мастары олордубуоҕа. Ону сэргэ сайынны кэмнэргэ «Чэлгийэр Чурапчы» диэн сибэкки олордубутун аахсыйата ытыллан, тэрилтэлэр, уопастыбанньыктар, олохтоохтор сибэкки олордубуттара. Ону таһынан олордубут мастары, сибэккилэри уонна кармаастары харыстыыр сылтан барытын инвентаризациялаахпыт, күрүөлээһин үлэтэ тэриллиэҕэ.

Иккис хайысхабыт - Тупсабай инфраструктура. Манна уот, гас ситимэ, суол-иис боппуруостара кириэрлэр. Ол эбэтэр дьон олоорор усулуобуйатын тупсарыга, сынһанар сирдэри тэрийиингэ туһаайылар. Сүрүн үлэнэн Куохара үрэх кытылын тупсарыга буолар. Бу бырайыагынан «Куорат тупсабай эйгэтин тэрийиин» федеральной куонкурууска кыттан, 50 мөл. үбү ылары ситистибит. Онон үлэ быйылгыттан сағалаан, кэлэр сылга түмүктэниэҕэ. А.К. Софронов аатынан културунай-спортивной комплекс, И.И.Кандинскай аатынан «Айыллаан» културу киинин, Ыччат киинин уонна И.Н.Винокуров аатынан «Айылгы» НАДь таһынаагы кытыл аныгылы ирдэбиллэн олус үчүгэй, тупсабай көстүүлээх, дьон-сэргэ сынһанарыгар сөптөөх сир онгоһуллуоҕа. Үлэҕэ кириэрэбинэ,

Чурапчы нэһилиэгэр субуотунньук түгэнэ. //НЭҺИЛИЭК ДЬАҔАЛТАТЫН АРХЫЫБЫТТАН.

дьон-сэргэ көхтөөх сынһаланга тэриллиэҕэ.

Ону таһынан гаастааһын үлэтэ салгыы былааннаан. Билэрбит курдук, Чурапчы нэһилиэгэр 10 пусковой комплекс үлэҕэ кириэн, гаастааһын былаана 100% туолбута. Билигин биирдиилээн ыалларга гаас ситимэ тардыллыахтаах. Маны сэргэ быйылгыттан ДЭС түөлбөтигэр Дойду бэрэсидьиэнэ Владимир Путин ааспыт сыллаагы соруудаҕар олобуран, гаас ситимин тардыы соруу быйытынан турар. Онуоха өрөспүүбүлүкэбит үрдүкү салалтата былааныгар киллэрэн, үлэ сағаланарыгар эрэнэбит.

Суол өрөмүөнүгэр кириэрэххэ, быйыл СӨ Тырааныспар министриэтибэтин иһинэн үлэлиир Суол пуондатыттан, өрөспүүбүлүкэтээҕи бүддьүөттэн 38 мөлүйүөн кэриҥэ үбү куонкурус нөҥүө кыайан турабыт. Онон Учуталлар кыбаарталларыгар – Листиков аатынан уулуссаҕа 1,9 км. уһуннаах суол онгоһуллуоҕа. Үлэтэ быйыл сағаланан, үс сылынан түмүктэниэхтээх. Бары билэбит, биһиги сирбит туруга мөлтөх, ол иһин улахан кэриҥнээх, күүстээх үлэ онгоһуллуоҕа. Ону таһынан нэһилиэктээҕи суол пуондата хас биирди ТОС-ка суолларын өрөмүөннэллэригэр анаан, 1-дии мөлүйүөн үбү көрүөҕэ. ТОС-тар ханнык уулуссаны онорторолорун бэйэлэрэ быһаарыналлар. Быйылгыттан сағалаан, уулуссалары көбөрдүүгэ, тупсарыга, ыраастааһынна бастың көрдөрүүлээх ТОС-ка суолларын өрөмүөнүгэр үп көрүллүөҕэ.

Олохтоох көбүлээһини ойүүр бырагыраама куонкуруһугар үс бырайыакпыт кыайан, үлэҕэ

кириэрэҕэ. Нэһилиэк киинигэр турар Октябрьская уул. 23 уонна 19/1 дьиэлэр территорияларыгар сайынны кэмгэ сылгы, сүөһү тэпсилгэнииттэн, массыналар курдатты сылдыбалларын харыстаан, күрүө тутуллуоҕа. Ону тэнэ территория иһигэр уот туруоҕа, бөх баахтара саңардыллыахтаа. Оттон иккис бырайыакпыттан «Куоҕалы» ТОС Буойуна түөлбөтигэр сайынны уу ситимэ тардыллыаҕа. Олохтоох көбүлээһини ойүүр бырагыраама биир сүрүн ирдэбиллэр -- утары үбүлээһин баар буолуохтаах. Онуоха уу ситимигэр холборно 89 ыал кытыһан, харчыларын хомуйан бүтэрэн эрэллэр. Онон кэлэр ыйтан сағалаан, аукцион биллэрэн, кыайылаагы быһааран, үлэтэ сағаланыахтаах. Үһүс бырайыакпыттан П.Е.Бараханов аатынан сынһаланан пааркатыгар уот остуолбаларын туруортаан, сырдатты үлэтэ ытыллыаҕа. Инникитин П.Е.Бараханов пааркатын саңа кэнсиэпсийэтин толкуйдаан, дьон-сэргэ санаатын истэн, эскиз бырайыагын онорор былааннаахпыт.

Үһүс хайысхабыт – ыраастааһын уонна бэрээдэктээһин. Манна маассабай субуотунньуктары, ол иһигэр үгэскэ кубулуйбут Үлэ бырааһынныгын субуотунньугун тэрийи кириэрлэр. Чурапчыга биир тыын боппуруоһунан сыбаалканы хомуйуу буолар. Ааспыт нэдиэлэтэн күүстээх үлэ сағаламмыта. Ол курдук, хаһаайыстыбаннай тэрилтэлэрбит 6 улахан кыамталаах тимиер көлөлөөх тахсан хомуйбуттара. Бу күннэргэ тэрилтэ үлэһиттэрин, уопастыбанньыктары, олохтоохтору

дойдубут ыраас буоларын туһугар бу субуотунньукка тахсан, тус кылааккытын киллэрсиихит диэн эрэнэбит, анал суруктары ытыахпыт.

Ону таһынан «Норуот хонтуруола» систимэни киллэриэхпитин бағарабыт. Урут оскуолаларынан баар буолар эбит. Үөрэнэччилэр иниспиктэр быһытынан тэрилтэлэри, мағаһыннары көрөллөр, бэрэбиэркэлииллэр. Бу систимэ хас биирди киһини, чуолаан үүнэр көлүөнэни эппиэтинэстээх буолууга үөрэтэр уонна бэрээдэктэ көбүлүүр.

Төрдүс хайысхабыт – «Биир кэлим көстүү». 2023 сыллааха Чурапчы нэһилиэгэ анал маастар-былааны, дизайн-код ылыммыта. Маны онорууга нэһилиэһинэ санаатын, этиитин истибиппит уонна Чурапчы нэһилиэгин историятын, уратытын учуоттаабыппыт. Бу дизайн-кодпутун нэһилиэһинэҕэ, киэн аранҕа тарҕанарыгар үлэлэһэбит. Маныаха тэрилтэлэр икки ардыларыгар ытыллар куонкурустартан сағалаан, уулуссаҕа аадырыстар бэлиэлэригэр, дьобус архитектурнай тутууларга, баннердарга тийэ тутан, нэһилиэк тас көстүүтэ биир кэлим буоларыгар дьулаһабыт.

Быйылгы кэнсиэпсийэбит биир сыллаагы эрэ былаан буолбатах, бу – сағалааһын эрэ буолуоҕа. Хас биирди киһи дойдутун ытыктыыр, айылҕабытын харыстыыр, тулабыт ыраас буоларыгар эппиэтинэстээхтик сынһаннаһар буоларын ситиһиэхтээхпит.

Быйылгы былааммытын толордохпутуна, Чурапчыбыт нэһилиэгэр көбөрдүү 30%-нан

улаатыаҕа, уулуссалар, бөх тоҕор алаас биллэ ырааһыраахтара уонна кыччаабыта, биир саңа уопастыбаннай эйгэ тэриллиэҕэ. Үлэни түөрт хайысханан ытарга анаан, нэһилиэк иһинэн анал ыстаап тэриллибитэ. Састаапка уопастыбанньыктар, тэрилтэ салайааччылар, дьобуутааттар, ТОС салайааччылар киридилэр. Ону нэһилиэк баһылыга Владимир Сивцев сүрүннэһэн тэрийиэҕэ.

Тэрилтэлэр икки ардыларынаагы спартакиадаҕа үлэһиттэр сүрүннээн култуура, спорт эйгэтигэр күрэхтэһэр буоллахтарына, быйыл үһүс көрүҥүнэн благоустройствоны киллэрэн биирдибит. Манна кэнсиэпсийэ түөрт хайысхатын барытын хабар гына тэрээһиннэри киллэрдибит. Ол курдук, дьобус, дьонго-сэргэҕэ туһалаах, нэһилиэк тас көстүүтүн тупсарар бырайыагы суруйуу, олоххо киллэри куонкуруһа баар буолуоҕа. Тэрилтэлэр олус үчүгэй идийэлэрдээхтэр, ол иһин кэскиллээх бырайыактар үөскүөхтэрэ диэн эрэнэбит. Ону таһынан оптуобус тохтуур сирин оноруу куонкуруһа баар. Бары билэрбит курдук, Чурапчы нэһилиэгэр икки рейсовый оптуобус сүүрэр. Анал тохтобуллар аҕыйахтар. Ону тутууга нэһилиэк дьаһалтата матырыйаалларбытын толору хааччыйар. Уон икки холбоһуктаах хамаанда 12 ыйыллыбыт сиргэ оноруохтаах. Үлэ хаачыстыбатын, болдьобун, тупсабайын уонна бырайыакка сөп түбэһэрин көрөн сыаналыахтаах.

Төрдүс дьаһалынан «Вызов кузов» аахсыйаны киллэрдибит. Маннык аахсыйа эрдэ баар этэ. Хас биирди тэрилтэ нэһилиэк иһигэр сытар бөү хомуйан, массынанан бөх алааһыгар тоҕуохтаах. Сыанабылга төһө кузов бөх бырағыллыбытынан баал аағыллар. Биир кузов - биир баал.

ТҮМҮК

Тупсабай эйгэҕэ олоруон бағарар киһи бастатан туран, бэйэтэ онно талаһахтаах, кыһаллыахтаах, үлэни-хамнаһы тэрийсэн ситиһэргэ дьулуһуохтаах. Маннык үтүө өйдөбүл хас биирдибитигэр инчиэхтээх. «Харыстабыллаах сынһан дьибиттэн, тэлгэһэбиттэн сағаланыахтаах» дииллэрини, төрөбүт дойдубут, нэһилиэкпит сайдарын, тупсарын туһугар гражданскай позициялаах буолуохтаахпыт. Онон Чурапчыбыт олохтоохторо, дьон-сэргэтэ туора туран хаалбака, нэһилиэкпит чэчири сайдарын туһугар түмсүүлээхтик үлэлиэбин-хамсыабын.

Билии киинин бэриниилээх үлэһитэ

Үбүлүөйдээх биир дойдулаахпыт. Улуустаабы киин бибилиэтиэкэни өр сылларга салайбыт Вера Платоновна туһунан сырдатабын

Дьонго-сэргэбэ киэн библиини ингэрэр, олохпут историятын үйэлэргэ харайан, ыччаттарбытыгар хаалларар, сырдыгы саҕар биир сүрүн тэрилтэ – бибилиэтиэкэ буолар.

Манна өр кэмнэргэ бэриниилээхтик, айымньылаахтык үлэли-хамсыы сылдьар үлэһиттэр аҕыһа суохтар. Вера Аполлоновна Платонова – кинилэртэн биридэрэ. Кини бу тэрилтэбэ ыччаты кытта үлэлиир методистан саҕалаан, 28 сыл устата салайааччынан ситиһиилээхтик үлэлээтэ. Ытыктыыр кэллиэгэбит настаабынныкпыт бу күннэргэ үбүлүөйдээх сааһын туолла. Итини тэнгэ быйыл өрөспүүбүлүкэбэ биллэриллибит Култуура сылыгар сөп түбөһүннэрэн, кини тус олохун, өр сыллаах таһаарылаах үлэтин-хамнаһын туһунан улууспут хаһыатыгар сырдатарбыт тоҕоостоох.

Вера Аполлоновна Платонова 1956 сыллаахха Мындаҕайы сэлиэннэтигэр учуутал дьиэ кэргэннэргэ төрөөбүтэ. Хагылы орто оскуолатын бүтэрэн баран, Саха судаарыстыбаннай университетин филология факультетыгар үөрэнэ киирбитэ. Үлэтин суолун төрөөбүт Хагылытын оскуолатыгар нуучча тылын уонна литературатын учууталынан саҕалаабыта. 1982 сыллаахха ЫБСЛКС оройуоннааҕы кэмистиэтин сэкирэтээринэн талыллыбыта. 1987 сылга диэри салайар дуоһунастарга: Хагылы нэһилиэгин Сэбиэтин исполкомун бэрэсэдээтэлинэн, Чурапчы оройуонун дьокуутааттарын Сэбиэтин исполкомун сэкирэтээринэн үлэлээбитэ.

Бибилиэтиэкэ эйгэтигэр үлэтин 1988 сыллаахха улуустаабы киин бибилиэтиэкэбэ ыччаты кытта үлэлиир методиһынан саҕалаабыта, онтон ааҕааччыны кытта үлэлиир салааны салайбыта. «Оччолорго бибилиэтиэкэ дириэктэринэн Мария Николаевна Калачева, методиһынан Дария Алексеевна Картузова үлэлиир этилэр. Дария Алексеевна кэлин дириэктэрдээбитэ. Бибилиэтиэкэ эйгэтигэр сыстарга, бу үлэ үгүс хайысхатын баһылыырга, кинилэр бэйэлэрин билиилэриттэн, уопуттарыттан үллэстиилэрэ инникитин үлэлииргэ көмө, тирэх буолбуттарын махталынан ахтабын», -- диэн бэлиэтиир Вера Аполлоновна. 1996 сыллаахха Вера Аполлоновна дириэктэринэн ананан 28 сыл устата, 2024 сылга диэри, Чурапчытаабы кииннэммит бибилиэтиэкэ ситимин салайбыта. Кини салайар кэмигэр үрдүк таһымнаах, түмсүүлээх кэлэктиип тэриллибитэ. Вера Аполлоновна каадыр боппуруоһугар болҕомтотун уурбута, бибилиэтиэкэлэри үрдүк квалификациялаах исписэлиистэринэн хааччыйыыга улахан үлэ

ытыллыбыта. Үлэһиттэр култуура эйгэтин анал үөрэх кыһаларыгар үөрэнэн идэлэрин үрдэтимииттэрэ, дириг бибилилээх, уопуттаах исписэлиистэр иитиллэн тахсыбыттары. Бибилиэтиэкэ үлэтэ араас хайысханан сангардыллан, дьон-сэргэ, ордук ыччат сылдыарыгар табыгастаах сангалыы сүүрээниир олоххо киирбиттэрэ. Вера Аполлоновна аныгы бибилиэтиэкэни кэм ирдэбилинэн сайыннарыыга – ааҕааччы информацияны түргэнник ыларыгар, бибилиэтиэкэ онгорор өгөтө, үлэтэ тэтимирэригэр, тупсарыгар аныгы информационнай технологиялары киллэриигэ үгүс сыратын уурбута. Улуус бибилиэтиэкэлэрэ көмпүүтэр тизхиныкэтинэн хааччыллыбыттары, бэйэ сайтара тэриллибиттэрэ, өрөспүүбүлүкэ корпоративнай каталогизациятыгар кыттыы ситиһилибитэ. Бибилиэтиэкэ үлэһиттэрэ идэлэрин таһымын үрдэтэр араас куюнкурустарга, сэмилээрдэргэ кытталлара. 2010 с. Вера Аполлоновна Арктикатаабы култуура уонна ускуустуба институтугар үрдэтинэн, менеджмент үөрэҕин бүтэрбитэ.

2008 сыллаахха кини көбүлээһининэн улууска бастакытын СӨ Национальной бибилиэтиэкэтин уонна Чурапчы улууһун дьаһалтатын икки ардыларыгар бииргэ үлэлээһин сөбүлэнгэр илии баттаммыта.

Кини салалтатынан улуус бибилиэтиэкэрдэрэ өрөспүүбүлүкэ уонна Арасыйыа таһымнаах элбэх грант күрэхтэрин актыыбынай кытылаахтара буолбуттара.

2009 сыллаахха Одьулуун нэһилиэгин бибилиэтиэкэтэ өрөспүүбүлүкэбэ бастакынан сана тииптээх модельнай бибилиэтиэкэ буолбута. Ол кэнниттэн улууска өссө 12 манник модельнай бибилиэтиэкэ тэриллибитэ.

Вера Аполлоновна дириэктэрдир кэмигэр араас

Наҕараадалара

- «СӨ култууратын туйгуна» (2006 с.);
- СӨ Бэрэсидьиэнин иһинэн «Барҕары» пуонда стипендиата (2011 с.);
- «СӨ култууратын үтүөлээх үлэһитэ» (2014 с.);
- «Улуус сайдыытыгар кылаатын иһин» 3-с истиэпэннээх бэлиэ (2020 с.);
- «Үтүө суобастаах үлэтин иһин» бэлиэ (2021 с.);
- «Улуус сайдыытыгар кылаатын иһин» 2-с истиэпэннээх бэлиэ (2023 с.);
- «Саха Өрөспүүбүлүкэтин библиотечнай дьыала сайдыытыгар кылаатын иһин» (2024 с.);
- «Чурапчы улууһун култууратын сайдыытыгар кылаатын иһин» (2025 с.);
- СӨ Идэлээх сойуустарын Федерациятын «Социальной партнерство иһин» бэлиэ (2025 с.).

бырайыактары уонна бырагыраамалары олоххо киллэриигэ бибилиэтиэкэ үлэһиттэрин кытта ыкса ситимнээхтик үлэлээбитэ.

2022 сыллаахха «Култуура» национальной бырайыак чэрчитинэн Төлөй филиалыгар сана хайысхалаах «Ай-тал» бибилиэтиэкэ аһыллыбыта. 2023 сыллаахха киин бибилиэтиэкэ Бэрэсидьиэн култуура көбүлээһининэн пуондатын (ПФКИ) күрөбэр «Тыл харыстабылыгар – норуот кэскилэ» диэн бырайыагынан кыайан, 495 000 солкуобай кээмэйдээх грант ылбыта. Улуустаабы «МедиаЛаб: Үүн, сайын» бибилиэтиэкэ бырайыага 1 300 000 солкуобай кээмэйдээх өрөспүүбүлүкэ субсидиятыгар тиксигитэ. Бырайыактар ситиһиилээхтик олоххо киирэн, нэһилиэнньэбэ ааҕыны көбүлээһингэ, литэрэтиирэбэ интэриэһи тардыыга, духуобунай баайы хаҕатыыга, харыстааһынна олук буолан салгыы үлэли-хамныы тураллар.

Вера Аполлоновна дириэктэрдир кэмигэр бэйэтин саҕалаах, эппиэтинэстээх, үлэбэ сананы-сонуну көбүлүүр салайааччы быһыытынан көрдөрбүтэ. Кини экэниэмикэ уустук уларыылары кэмигэр, бүддьүөт үбэ тийбэт усулуобуйагыгар даҕаны

нэһилиэнньэни бибилиэтиэкэ өгөтүнэн хааччыйыы, бибилиэтиэкэлэр матырыйаалынай базаларын бөөгөтүү, кинигэнэн хааччыллыы үлэтин көдүүстээхтик тэрийбитэ. 2022 сыллаахха кини дьулуруунан уонна туруорсуутунан, Чурапчы сэлиэннэтигэр бибилиэтиэкэ сана дьэтин тутуута саҕаламмыта. 2024 сыллаахха кини туттар биир дойдулаахпыт, СӨ Бастакы Ил Дархана Егор Афанасьевич Борисов аатын сүгэр улуустаабы киин бибилиэтиэкэ сана дьэтэ үөрүүлээхтик аһыллыбыта. Саҕа бибилиэтиэкэбэ ааҕааччылар, дьон-сэргэ сылдыарыгар, билиитин хаҕатарыгар, аныгы кэм ирдэбилгэр эппиэттир табыгастаах, тупсаҕай эйгэни тэрийии улахан үлэтэ ытыллыбыта. Күн бүгүн бибилиэтиэкэ улууспут килбэйэр киинигэр дьон-сэргэни, нэһилиэнньэни, ыччаты-оҕону барытын түмэр киин буолан,

лэргэ кыттар, дакылаат, лиэксийэ ааҕар, бэйэтин баай уопутун, билиитин эдэр кэллиэгэлэригэр тиздэр. 2025 сылтан Вера Аполлоновна улуус киин бибилиэтиэкэтин «Борисов-киин» отделын салайар. Чурапчы улууһун тэрилтэлэрин эдэр салайааччыларыгар туһуламмыт «Үүнүү» бырайыагы иилээн-саҕалаан ытар. Отдел кыраайы үөрэтиигэ өрөспүүбүлүкэ, улуус устуоруйатын, култууратын, биллиилээх дьонун сырдаттыыга туһуламмыт ситимнээх үлэни ытар: лиэксийэлэри, көрсүһүүлэри, кинигэ биһирэмнэрин, быыстапкалары тэрийэр. Вера Аполлоновна нэһилиэнньэбэ кинигэ, ааҕыы улахан суолтатын тиздэн, ордук үүнэр ыччакка дойдуга тапталы, бэриниилээх буолууну, аҕа көлүөнэ дьону ытыктыырга, киэн туттууга, кинилэр үтүө холобурдарыгар иитиигэ бары күүһүн ууран, айымньылаахтык үлэли сылдьар. Кини улуус дьонугар-сэргэтигэр улахан ытыктабылы ылар, киэн билиилээх, ирдэбиллээх, сиздээх салайааччы быһыытынан билинэллэр. Өр сылларга салайбыт кэлэктиибэ кинини салайааччы уонна кини быһыытынан хас биирдии үлэһиткэ болҕомтолоох сыһыанын, өйүүр, сүбэлиир истин сыһыанын мэлдьи махталынан, ытыктабылынан ахталлар. Вера Аполлоновна өр сыл устата Чурапчы култууратын биир улахан тэрилтэтин – библиотечнай ситими салайан, өр сыллаах таһаарылаах үлэтинэн улуус култууратын историятыгар, бибилиэтиэкэ дьыалата сайдыытыгар бары дьобурун-сатабылын ууран, сүгкэн кылааты киллэрсэр дьоннортон биридэстэрэ буолар. Кини үлэбэ үтүө суобастаах сыһыанын, идэбэ бэриниилээх туруу үлэһит буоларын улуус салалтата, култуура үлэһиттэрэ, бииргэ үлэлиир кэллигэлэрэ үрдүктүк сыаналыыллар, диригник ытыктыыллар.

Күн бүгүн Вера Аполлоновна улууспут социальной-экэниэмичэскэй, култуурунай сайдыытыгар, уопастыбаннай олоҕор кылаатын киллэрсэн, айымньылаахтык үлэли сылдыарыттан астынабыт, киэн туттабыт, үрдүктүк сыаналыыбыт уонна диригник махтанабыт.

Ытыктабыллаах Вера Аполлоновнаны кэрэ-бэлиэ күнүнэн Чурапчытаабы библиотечнай ситим бары үлэһиттэрин аатыттан итиитик-истинник эбэрдэлиибит! Эдэрдии эрчимин ыһыктыбакка, үтүөбэ-кэрэбэ, тулалыыр дьонгун-сэргэбин билиигэ-сырдыкка уһуйа, олох оргуйар үөһүгэр этэнгэ, чэгиэн сырыт! Чугас дьонун эйигин өйүү, мэлдьи үөрдэ турдуннар, дьэ кэргэннэр бигэ туругу, бары үтүөнү-кэрэни баҕарабыт!

Саргылана Флегонтова.

Катманду куоракка – Чурапчы иэйиитэ

Кэрэ эйгэтэ. Биир дойдулаахпыт Катмандуга норуоттар икки ардыларынаабы уруһуй быыстапкатыгар кытынна

Тохсунньу 29 күнүгэр Непал киин куоратыгар – Катмандуга, «Нуучча дьиэтигэр» (Русский дом) «Арасыйаттан тапталы кытта» («С любовью из России») диэн ааттаах норуоттар икки ардыларынаабы быыстапка үөрүүлээх аһыллыта буолбута. Бу тэрээһини Евразиятаагы уус-уран Сојуус, Непалга Дойду посольствотын уонна Россотрудничество бэрэстэбиитэлистибэтин көмөтүнэн, Арасыйа уонна Непал дипломатическай сыһыаннарын 70 сылыгар анаан ускуустуба айымньыларын чаһылхай кэллиэксийэлэрин бүтүннүү мунһан тэрийдэ.

тарыттан, ону таһынан Белоруссиятан, Польшаттан уонна Мексикаттан тийэ, бастың үлэлэр – живопись, графика, декоративнай-прикладной ускуустуба көрүнгэрэ мунһулунна.

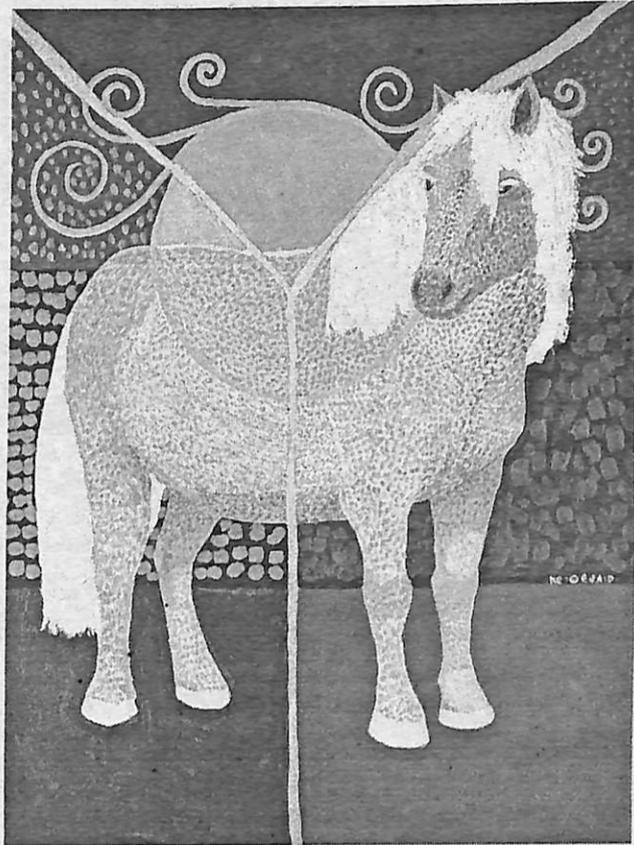
Тэрээһингэ бочуоттаах ыалдьыттар – Непал ускуустуба академиятын ректора, господин Бхупал Рай уонна Непал нарын ускуустубатын академиятын төрүттээччитэ, господин Киран Манандхар кытыннылар.

Быыстапка куратора, Арасыйа биллэр худуохунньуга, профессор Мария Семенова-Зацарная бэлиэтээбитинэн: «Бу быыстапка Арасыйа уонна Непал икки ардыларыгар култуура диалогун түстүүр бырайыак буолар. Хас биирдии айымньы – Непаллаагы доҕотторбутугар Дойдубут дууһатын арыяар түннүктэринэн буолаллар».

Биһиги биир дойдулаахпыт, СӨ Ил Дарханын стипендиата, олонхо-

ну толорооччу Николай Дьячковскай төрөппүт кыһа Галина Эртюкова ураты үлэтинэн аан дойду таһымыгар саха итэҕэлин уонна Айыы Дьөһөгөй оҕотун киэн эйгэбэ билиһиннэрдэ. Онон ааптар уран хартыынатынан Саха сириг уонна төрөбүт Чурапчытын улуунун аан дойдуга ааттаа диэспитин сөп. Быыстапка түмүгэ аны икки хонугунан о.э. олунньу 6 күнүгэр тахсыаҕа.

Галина Николаевнаны кытары төлөпүнөн нөҕүө кэпсэтибитигэр Чурапчытын олус ахтарын, итиэннэ түгэн көһүннэбинэ, бэйэтэ суруйбут хартыыналарынан быыстапка тэрийэр баһалааһын биллэрэр. Билинги туругунан 20-чэ хартыыналаах эбит. Ону тэнэ Дьокуускай куоракка «Аква» арт-устуудьуйаны тэринэн, бөлөһүнэн уонна биирдиилээн улахан дьонго, оҕолорго уруһуйга туһааннаах маастар кылаастары ытыар эбит.

Бэлэмнээтэ Сэмэн ЖЕНДРИНСКЭЙ. Хаартыска Галина Эртюкова тус архыыбыттан ылылынна..

Интервью. Жертвами мобильных мошенников стали свыше 2,2 тыс. жителей республики

В последние годы фиксируется постоянный рост преступлений, совершенных с использованием информационно-телекоммуникационных технологий, в том числе корыстной направленности.

Жители страны, и уже не только пожилого возраста, становятся жертвами телефонных мошенников. Начальник управления по надзору за уголовно-процессуальной и оперативно-разыскной деятельностью прокуратуры РС(Я) Сергеев Иван Анатольевич расскажет о том, какие способы хищений применяются мошенниками, как от них уберечься, какие меры предпринять жертвам злоумышленников.

●●● **Иван Анатольевич, расскажите пожалуйста о данных по количеству пострадавших от действий дистанционных мошенников и какова сумма ущерба, нанесенного гражданам республики за 2025 год?**

○○○ В 2025 году в республике зарегистрировано 6402 преступления в сфере ИТТ (2024 год – 4588; + 39,5%). Удельный вес таких преступлений составил 43,6% от общего количества всех зарегистрированных в регионе преступлений.

Почти половину об общего числе киберпреступлений составили дистанционные хищения денежных средств граждан,

включая кражи и мошенничество (46%).

Жертвами мобильных мошенников стали свыше 2,2 тыс. жителей республики (2024 год – 2,6 тыс.). Размер причиненного им ущерба превысил 835 млн рублей (2024 год - 1,1 млрд. руб.).

Наибольшее количество таких преступлений, как правило, совершается в крупных городах и районах республики – это города Якутск, Нерюнгри, Мирный, Алданский, Ленский, Мегино-Кангаласский и Хангаласский районы.

Превалирующими возрастными группами населения, в отношении которых совершены преступления, оказались граждане от 30 до 49 лет (38,7%), от 60 и старше (21,5%), от 18 до 24 (15,6%), от 50 до 54 (9,9%), от 55 до 59 (7,2%), от 25 до 29 (7,1%).

Социальный статус потерпевших характеризуется следующим образом: работающие по найму – 41,8%; пенсионеры – 15,1%; лица без постоянного источника дохода – 21,7%; государственные и муниципальные служащие – 9,9%; студенты – 6,5%; субъекты предпринимательской деятельности – 1,2%, иные – 3,8%.

Таким образом, потерпевшими от таких преступлений становятся не только излишне доверчивые граждане преклонного возраста, но и молодые люди с высшим образованием, имеющие постоянное место работы (учителя, преподаватели, медицинские и социаль-

ные работники, работники органов местного самоуправления, органов государственной власти, крупных промышленных предприятий и т.д.). При этом, большинство потерпевших владели сведениями из средств массовой информации об имеющихся фактах дистанционного мошенничества, но не знали в точности о способах совершения обмана.

●●● **Изменились ли способы и схемы хищений, которые применяют мошенники?**

○○○ Да, способы дистанционных мошенничеств постоянно меняются и адаптируются. Мошенники используют новые технологии и методы, чтобы обмануть людей. Анализ складывающейся в республике криминальной обстановки свидетельствует о том, что наиболее распространенными способами совершения дистанционных хищений на сегодняшний день являются:

- «участие в специальной операции». Потерпевшим сообщают о некоей проблеме, якобы злоумышленники в соучастии с работниками банка оформляют несанкционированный кредит и с целью предотвращения этих действий предлагается оформить встречный кредит, а полученные деньги перевести на так называемый «безопасный счет» либо «специальную ячейку». Одним из способов вовлечения потерпевшего в комбинацию является поступление звонков

от лжесотрудников правоохранительных органов (ФСБ, МВД), Росфинмониторинга, Центрального банка России. Для достоверности они могут отправить фотографию поддельного удостоверения, а также различных бланков официальных органов.

- поступление звонков от лжесотрудников операторов сотовой связи с сообщением об окончании срока обслуживания сим-карты. Потенциальной жертве звонят и представляются работниками операторов сотовой связи, сообщают, что заканчивается срок обслуживания сим-карты, и в целях избежания её блокировки необходимо продлить срок обслуживания путем сообщения «оператору» поступающих на сотовый телефон кодов. В действительности, поступающие коды являются способом для входа в учетную запись потенциальной жертвы на портале «Госуслуг».

- поступление звонков или сообщений «от имени руководителя»: мошенники выдают себя за директора, главврача, ректора университета и других руководителей организаций, предприятий, в которых работают или работали граждане.

Например, мошенники совершают звонок от имени начальника, в других случаях подделывают аккаунт руководителя в социальных сетях и предупреждают, что сейчас позвонит сотрудник полиции, ФСБ или Центробанк по очень

важному вопросу. После чего поступают звонки от лжесотрудников органов правоохраны или банков о якобы подозрительных операциях по банковским счетам и в целях их предотвращения необходимо следовать их инструкциям о переводе средств на безопасные счета. Весьма часто, мошенники сообщают о том, что со счета потерпевшего идет финансирование вооруженных сил Украины. Также предупреждают о том, что разговор между ними и гражданином является строго конфиденциальным и запрещают об этом кому-либо рассказывать, в том числе близким родственникам, сотрудникам органов правоохраны или банков. В результате чего доверчивые люди становятся жертвой мошенников.

●●● **Другой наиболее распространенный способ - это мошенничество с инвестициями в ценные бумаги и криптовалюту.**

○○○ В этом случае мошенники, пользуясь желанием потерпевшего получить «легкие» деньги, заставляют его инвестировать денежные средства в приобретение криптовалюты, а также различных акций. Далее следует схема по выманиванию денег на различные расходы, связанные с получением лицензии, оформлением страховки и т.д. Как правило, для придания правомерности своим действиям, они позволяют потер-

певшим снимать некоторую часть денег, но это не более 10 тыс. руб.

●●● **Приведите, пожалуйста, примеры уголовных дел, которые возбуждаются гораздо чаще в настоящее время?**

○○○ В последнее время мошенники очень активно начали действовать от имени работников операторов сотовой связи, ресурсоснабжающих организаций (Энергосбыт, Водоканал), Пенсионного фонда, налоговых органов, поликлиники под различными предложениями, такими как необходимость продления срока сим-карты, замена счетчиков (электроприборов), перерасчет пенсии, наличие налоговой задолженности, запись к врачу. В ходе общения мошенники предлагают оформить заявку по телефону, требуя сообщения им кода (якобы номера заявки, очереди), поступившего на телефон потенциальной жертвы. После сообщения данного кода следует звонок от лжесотрудника Госуслуг о взломе личного кабинета на портале, о нахождении денег в опасности, необходимости дальнейшего разговора с сотрудником Росфинмониторинга, Центробанка, МВД и ФСБ, и далее следует стандартная схема по направлению денег на «безопасный» счет.

Например, в мае 2025 года мошенники под видом звонка работника Энергосбыта о необходимости замены приборов учета похитили у семейной пары более 24 млн. руб. По данному факту следователями возбуждено уголовное дело. По результатам проведенных оперативно-розыскных мероприятий на территории Томской области установлены лица, причастные к совершению преступления. В настоящее время расследование уголовного дела продолжается.

Стоит отметить, что мошенники общались с данной семьей целый месяц, при этом звонили по видеосвязи, показывали служебные удостоверения и различные официальные бланки.

●●● **Что вы можете порекомендовать, чтобы уберечься от таких преступлений и не стать жертвой злоумышленников?**

○○○ Чтобы уберечься от таких преступлений и не стать жертвой злоумышленников нужно помнить, что в телефонных разговорах мошенники могут выдавать себя за сотрудников Центрального банка, правоохранительных органов (МВД, ФСБ, прокуратуры), за сотрудников ресурсоснабжающих организаций (Энергосбыта, Водоканала) и других учреждений (поликлиник, пенсионного фонда, Росфинмониторинга, ГАВСА). Не надо верить! Нужно помнить, сотрудники ФСБ, МВД, прокуратуры и Центрального банка никогда не проводят какие-либо операции по предотвращению потери денег через телефон, не просят перевода денег на счета третьих лиц.

Также надо помнить, что сотрудники официальных ведомств никогда не звонят по мессенджерам, в том числе по WhatsApp, Telegram. ЛЮБОЙ ЗВОНОК ЧЕРЕЗ мессенджеры (WhatsApp, Telegram и т.д.) – ЭТО ПРИЗНАК МОШЕННИЧЕСТВА.

Не надо сообщать по телефону сведения (коды) из смс-сообщений, не надо переходить по их просьбе по различным ссылкам и не надо скачивать в мобильный телефон сомнительные приложения

и программы. Надо прервать разговор, для проверки информации необходимо обратиться в ближайший отдел полиции или на горячую линию МВД по номеру «102».

Еще совет при возможности установить через портал Госуслуг самозапрет на оформление кредитов.

●●● **Какова статистика раскрываемости преступлений, связанных с дистанционным мошенничеством? Расскажите об успешных практиках раскрытия такого рода уголовных дел.**

○○○ Раскрываемость преступлений дистанционных мошенничеств остается невысокой.

Низкая раскрываемость напрямую связана с тем, что мошенники преимущественно работают из других стран, а их телефоны и компьютеры недоступны нашим правовым структурам, из-за этого установить личность преступника и его местонахождение сложно. Кроме того, мошенники часто используют анонимизирующие технологии и шифрование, что значительно осложняет процесс отслеживания их действий и сбора доказательств.

Тем не менее, работа по раскрытию преступлений рассматриваемой категории у нас проводится.

Например, сотрудниками управления по борьбе с кибермошенничествами МВД по Республике Саха (Якутия) в ходе оперативных мероприятий по раскрытию мошенничества, совершенного в отношении жителя Якутии, установлены 2 лица, которые принимали участие в преступной схеме «инвестиции» в качестве «дроповодов» и поступившие денежные средства переводили в криптокошельки участников организованной преступной группы.

В ходе изучения изъятых сим-карт и банковских карт в подсистеме ИБД-Ф «Дистанционное мошенничество» установлены данные об использовании данных средств при совершении и иных преступлений на территории РФ (всего 75 эпизодов). Общая сумма похищенных средств составила более 60 млн. руб.

Уголовное дело по обвинению данных лиц в 2025 году направлено в суд для рассмотрения по существу.

●●● **Что делать человеку, если он уже стал жертвой мошенника? Какие меры предпринять?**

○○○ Если гражданин стал жертвой телефонного мошенничества, ему в первую очередь необходимо обратиться в полицию с соответствующим заявлением. В заявлении следует максимально подробно рассказать о всех обстоятельствах.

Необходимо незамедлительно заблокировать карту, чтобы мошенники потеряли доступ к оставшимся на ней деньгам. Сделать это можно разными способами: через мобильное приложение банка, по телефону горячей линии, по СМС, в отделении банка.

При необходимости можно обратиться в банк и попытаться отменить операцию. В некоторых случаях, клиенту должны вернуть деньги за перевод, совершенный без его согласия. Если человек не нарушал правила безопасности при использовании платежных средств, банк должен провести расследование и вернуть деньги. Этот способ не подойдет, если деньги были отправлены мошенникам добровольно.

Пресс служба прокуратуры РС(Я).

Сынныалангга

Оонньу-күлүү-ангаар-даах-этии (кэпс.)	Олус элбэх, дэлэй, өлгөм		Соруйан буолбатах	... баһы-ба
Норуоту-сомобу-луур-бэлиэ	... эрэ (буоллун эрэ дизн)		... нан устуу	
Дьүһүн	... кым	... бурай	Бытархай харчы	
	... ыарахан		... быччары	
Кытархайдыгы саһархай				... саа
Сырыы		... кылгас да, соло улахан		
	Бэрт киэн истээх таһас мөһөөччүк	Вьетнам киинэ		
	Кыра таһас сүгэһэр суумка	... дуот	... кыһыгар дылы уруумсах (ес хох.)	Тулуй
		Уон буолан бары		
	Төрдүттэн уһулу тардан ылыы	Олонхону сэнээри	Күрэ балыс	
			... улахан	Күрүө
				Со... илик сонун
	... даах куобах охтубат		... хайа суох ытаата	
	Саха тылын 30% ... тылыгар майгынныыр			

«Сканворд: тэрийээчи ИП Данилова М.А. «ТААЙ сахалыы сканворд 14» ылылынна. Хаһыат 2 нүөмэригэр тахсыбыт сканворд эппиэттэрэ. Туруору: искэх, түгэн, экчи, мөрсүөн, дүөдэ, ЛМ, төрүкү, этии, Лөгөй, сүллэр, миэл, күрбэ, үөс, Киэргэ, эмэх, бэт-тэх, обус, түөрэх, изн, илэмэ. Сытыары: күөдэл, үүт, өргөс, дүө-даа, илгэ, үрэх, көмнөх, хоргус, үлүктэ, кэриэн, түлүрбэх, сүөм, эр, тимэбэ, кэмниэ, умнас, илэнсэ.

02 извещает

Уважаемые граждане!

Отдел МВД России по Чурапчинскому району сообщает, что в рамках реализации постановления Правительства Республики Саха (Якутия) от 12.02.2004 № 63 «О мерах по предупреждению незаконного оборота оружия, боеприпасов, взрывных устройств, взрывчатых веществ и средств взрывания на территории Республики Саха (Якутия)» Правительство республики производит выплаты гражданам денежных средств за добровольно сданные предметы вооружения:

- за нарезное оружие 8000 рублей;
- за гладкоствольное оружие 6000 рублей;
- за пистолет, револьвер, самодельное оружие от 4000 рублей.

В соответствии с целевой программой борьбы с преступностью на территории республики на выплату вознаграждений гражданам за добровольно сданное вооружение из республиканского бюджета в 2026 году выделено 5,4 миллиона рублей.

По исчерпанию объемом финансирования, выплата денежного вознаграждения переносится на следующий год. Граждане, добровольно сдавшие незаконно хранящиеся у них оружие, боеприпасы и взрывчатые вещества, освобождаются от уголовной ответственности за их незаконное хранение (за исключением случаев, когда при этом совершены другие преступления). По всем вопросам необходимо обращаться в отдел МВД России по Чурапчинскому району с. Чурапча ул. Крупская, 3а

Необходимые документы при сдаче предметов вооружения: копия паспорта, ИНН и номер расчетного счета

Заместитель начальника полиции по охране общественного порядка ОМВД России по Чурапчинскому району, подполковник полиции П.В. Монастырев.

Кэриэстэбил

Күн күбэй ийэбит, эбэбит **Дьячковская Марта Иннокентьевна** олохтон туораабыта бу дьыл, олунньу 8 күнүгэр 40 хонуга туолар. Наһаа соһуччу уонна хомолтолоохтук биһиги дьизэ кэргэнтэн, аймахтан, үлээн-нээхтэрин кэккэлэриттэн күндү ийэбитин, тапталаах эбэбитин дьылба хаан илдьэ барда...

Марта Иннокентьевна 1965 сыллааха, кулун тутар 8 күнүгэр Чурапчы сэлиэннэтигэр Анна Егоровна уонна Иннокентий Гаврилович Местниковтар дьизэ кэргэнигэр үһүс оҕонон күн сиригэр көрбүтэ.

1972 сыллааха Чурапчы улуунун 8 кылаастаах оскуолатыгар аан маңнай оскуола боруогун атыллаабыта. Онтон 1979 сыллааха Сыланг орто оскуолатыгар нуучча кылааһыгар үөрэнэ кирибитэ. Кыра эрдэбиттэн хайыһарга, баскетболга, сүүрүүгэ уонна үһүнү ыстаныыга улуус таһынаах күрэхтэһиилэргэ оскуолатын чиеһин ситиһиилээхтик көмүскүүр. 1979 сыллааха ПТО нуормаларын туттаран, үрүг көмүс значогу ылары ситиспитэ.

Үөрэбэр куруук инники

Дьон өйдүүрүн тухары – киһи тыыннаах

күөҥнэ сылдьар этэ, ону элбэх Хайбал суруктар туоһулулар. 1977 сыллааха В.И. Ленин аатынан пионердар холбоһуктарын значогунаан бэлиэтэммитэ.

Оскуолатын 1982 сыллааха бүтэрэн, Магаданнаабы Педагогической институтка ситиһиилээхтик туттарсан, устудьуон үрдүк аатын сүкпүтэ. Ол эрээри аҕата ыараханлык ыалдьан, төннөн кэлбитэ. Үөрэххэ баҕата баһыйан, кэлин Ташкент куоракка сибээс институтугар кирибитэ. Ол кэмнэ, ийэтэ ыалдьан, ынгыртаран, төннөн кэлбитэ. Кэлин Дьокуускайдаабы сибээс техникумугар үөрэнэн, электросибээс тиэхиньигэ идэни баһылаабыта.

1992 сыллааха үөрэбин бүтэрэн, Чурапчытаабы "Сахателеком" тэрилтэбэ электромеханиканын үлэлээбитэ. Чурапчы уонна Дьокуускай куорат сибээһэ эргичи харгыһа суох үлэириин хаачыһар, бөбүгүтөр пуун дууһурунайынан энкилэ суох үлэлээбитэ.

Марта Иннокентьевна үлэлиир кэмигэр бэйэтин үтүө суобастаах, эппиэтинэстээх үлэһит

быһытынан көрдөрбүтэ, бииргэ үлэлиир дьонугар холобур буолара. Кини үрдүк билиилээх, баарабай уопуттаах, талааннаах электромеханик этэ. Сибээс балысханлык сайдар кэмигэр, технология уларыһытыгар куруутун бэйэтин билиитин хангтан, мэлдьи курустарга үөрэнэрэ. Эргэ "Сахателеком" дьизэтэ саҕа таас дьизэбэ көһөрүгэр түүннэри-күнүстэри үлэлээбитэ. Кэлэктиибэ туох баар ытыллар тэрээһиннэригэр саамай көхтөөхтөрө этэ. Кини олус холку, сэмэй майгылааба, кыһыһар диэни билбэтэ. Түргэн-тарбан туттуулааба, барыны-бары буларата-талара.

2015 сыллааха, Дьокуускайтан Чурапчыга диэри оптика сибээһэ олоххо кириитин үөрүүлээх тэрээһинигэр сыралаах үлэтэ сыаланан, Сибээс миниистирэ Александр Борисовтан "Саха Өрөспүүбүлүкэтин Сибээһин Бочуоттаах үлэһитэ" анал бэлиэни туппута.

2019 сыллааха "Саха Өрөспүүбүлүкэтин Үлэ бэтэрээнэ" аат

ингэриллибитэ.

1996 сыллааха Савелий Иванович Дьячковскайдыын холбоһон, икки кыыс оҕоломмуттара. Улахан кыыс Сардаана 2023 сыллааха ыал буолан, кыыстаах уол сиэннэммитэ.

Ийэбит барахсан күн сиригэр олох сырдык өттүн байыта, үтүөнү, кэрэни түстүү сылдьара. Марта Иннокентьевна – биһиги дьизэ кэргэн, аймах тумус туттар киһитэ, эдьийдээтэр эдьийдэрэ этэ. Сүрдээх аймаҕымсах-уруумсах, ийэли эйэбэс, сахалы сайаҕас майгылааба, туох баар бары аймахтарыгар олус истинг сыһыаннааба. Кини ис эйгэтэ олус ыраас, сырдык, баай, киэнгэ этэ.

Биһиги ийэбит тус олоххо, үлэбэ сахалы мындыр толкуйа, эппиэтинэстээх сыһыана, чиеһинэй майгыта мэлдьи холобур буолуоҕа, сырдык, үтүө санаатынан биһигини өрүү араҕаччылыы, харыстыы сылдьыаба... Күндү киһибит сырдык мөссүөнэ биһиги сүрэхпитигэр, куппуугар-сүрбүтүгэр сырдык, үтүө өйдөбүл буолан өрүү тыыннаах буолуоҕа.

Кыһалҕалаах кэммитигэр өйөөбүт, көмөлөспүт бары аймахтарыгыгар, бииргэ төрөөбүт-тэригэр, ийэбит дьүөгэлэригэр, бииргэ үөрэммит доһотторугар, алтыһан үлэлээбит үлээннээхтэригэр, "Сахателеком" бэтэрээннэригэр, "Илин" түөлбэ холбоһугар, ыкса ыалларбытыгар, С.А. Новгородов аатынан Чурапчы орто оскуолатын 61 уонна 65 выпусктарыгар, "Боевое братство" түмсүүгэ күүс-көмө буолбуттарыгар ис сүрэхтэн махтанабыт. Барыгытыгар кытаанах доруобуйаны, тус олох-хутугар дьолу-соргуну баҕарабыт.

Кэргэнэ, оҕолоро, күтүөтэ, сиэннэрэ.

БИЛЛЭРИИ / ОБЪЯВЛЕНИЕ

Илья Васильевич Егоров аатыгар 2002 сыллааха Амма орто оскуолатын бүтэрбитин туоһулуур аттестат сүппүтүнэн, дьингэ суобунан аабыллар.

***

Я, Степанов Юрий Ильич, обвиняюсь в совершении преступления, предусмотренного частью 2, статьи 228 УК РФ за незаконное приобретение и хранение, перевозку без цели сбыта наркотических средств, совершенных в крупном размере, частью 1 статьи 228.1 УК РФ за незаконный сбыт наркотических средств, в котором вину полностью признаю и раскаиваюсь.

Признавая свою вину, приношу свои извинения обществу, Государству, правоохранительным органам, главе МО "Чурапчинский район", РС (Я).

И данным официальным объявлением в газету "Саҕа олох" Чурапчинского улуса хочу предупредить других граждан, что незаконное приобретение, хранение, перевозка без цели сбыта наркотических средств в крупном размере и незаконный сбыт наркотических средств преследуется по закону и влечет за собой уголовную ответственность.

***

Я, Корякин Владимир Никитич, обвиняюсь по части 1 статьи 222 УК РФ за незаконное хранение огнестрельного оружия и боеприпасов к нему.

Признаю свою вину, раскаиваюсь и, сделав выводы, приношу свои извинения обществу, Государству и органам разрешительной системы Управления Росгвардии России по МВД РС(Я).

Данным объявлением хочу предупредить других граждан, что незаконное хранение огнестрельного оружия и боеприпасов к нему преследуется по закону и предусматривает уголовную ответственность.

***

Руслан Егорович Манасытов аатыгар Арыылаах орто оскуолатын 2005 сыллааха бүтэрбитин туоһулуур 3817050 №-дээх аттестат сүппүтүнэн, дьингэ суобунан аабыллар.

КУТУРҔАН

РСФСР үөрэбиритиин туйгуна, Сыланг, Хадаар оскуолаларыгар, интэринээт-оскуолаба нуучча тылын уонна литературатын учууталынан үлэлээбит, улуус үөрэбин үлэһиттэрин идэлээх сойууһун 1988-1992 сылларга салайбыт, Чурапчытаабы физкултура уонна спорт институтугар бибилэтиэкэринэн ситиһиилээхтик үлэлээбит Иркутскай уобалаһыттан төрүттээх

ОБОЕВА-ПОСТНИКОВА Оксана Иосифовна

олохтон туораабытынан, чугас аймахтарыгар, бииргэ үлэлээбит кэлиэгэлэригэр дириг кутурҕаммытын тиэрдэбит.

Үөрэх управлениета, үөрэх үлэһиттэрин идэлээх сойууһун кэммитиэтэ, педагогической үлэ бэтэрээннэрин сэбиэтэ.

Инфографика

Скользкая ситуация

Ходим правильно по обледеневшим тротуарам

Походка:

смотрите под ноги, обходя опасные места. Передвигайтесь по льду небольшими шагами. Ступайте на всю подошву и не держите руки в карманах

Идя по улице:

не торопитесь, обходите места с наклонной поверхностью. Следите за сосульками, которые могут упасть с крыши

Выходя на дорогу:

ждите остановки всех автомобилей и только тогда переходите дорогу. Если вы упали при посадке в транспорт, привлечите к себе внимание

Падая:

если вы начали падать – присядьте, чтобы снизить высоту падения. В момент падения сожмитесь, напрягите мускулатуру. Как только коснетесь земли – перекатитесь

После падения:

не торопитесь, осмотрите себя, попросите прохожих помочь вам подняться. Особенно опасны падения на спину, вверх лицом – можно получить сотрясение мозга

ИНФОГРАФИКА ИНТЕРНИЭТ СИТИМИТТЭН ЫЛЫЛЫННА. <https://https://mo-lomonosov.ru/news.php?readmore=1022>

Бииргэ үлэлээбит кэллиэгэбит **МОЖАРОВ Михаил Николаевич** соһуччу олохтон туораабытынан, кэргэнигэр Любовь Гаврильевна Можароваба, оҕолоругар, аймахтарыгар дириг кутурҕаммытын тиэрдэбит. **ОдькХ кэлэктиибэ.**

Чурапчы нэһилиэгин олохтооҕо, күндү бырааппыт

ФЕДОРОВ Дьулус Егорович

анал байыаннай дьайыыга сылдьан, хорсундук олохтон туораабытынан, аҕатыгар Егор Семеновичка, кэргэнигэр Ираба, оҕолоругар дириг кутурҕаммытын тиэрдэбит.

Дьокуускайтан, Чурапчытан, Сылантан аймахтара Федоровтар, Поповтар, Ноговицыннар, Гороховтар.

"САҢА ОЛОХ" хайыат

Кылаабынай эрдээктэр **ГОРОХОВА Людмила Владимировна**

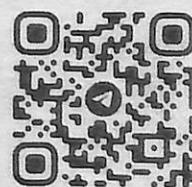
Тэрнээччилэр: СӨ Ырабыһыттыгыта, Саха Өрөспүүбүлүкэтин "Сахабэчээт" Судаарыстыбаннай автономнай тэрилтэтэ. Таһаарааччы: СӨ "Сахабэчээт" ГАУ Таһаарааччы аадырыһа: 677000, Дьокуускай к., Орджоникидзе уул. 31, 124 каб. тел./факс: (411-2) 34-39-17 e-mail: sakhapechat@mail.ru. Российскай Федерация Роскомнадзор СӨ салаһытыгар 2020 с. бэс ыйын 3 күнүгэр регистрацияламмыт нүөмэрэ – ПИ.№ТУ.14-00559.

Эрдээксийэ аадырыһа: 678670, Чурапчы сэл., П.Пинигин аат. уул., 26 а. Төлөпүннэригэр: эрдээктэр – 41-332, отделлар – 41-265. E-mail: sanaoloh@mail.ru, сайт: sanaoloh.ru, telegram: @sanaoloh

Ааптар суругар этиллэр санаа редакция позициятыгар мэлдьи сөп түбэлтэр буолбатах. Сурука ыйыллар чахчылар кырдьыктаахтарыгар эппиэтинэһи ааптар тус бэйэтэ сүтэр.

Индекс: ПИ964. Бэчээккэ сакаас № 4 (12034). Кээмэйэ 2 б.л. Ахсаана 770. Хаһыат сыаната 26 солк. Хаһыат нэдиэлэбэ биридэ: бээтинсэбэ тахсар.

Хаһыат 05.02.2026 с. бэчээккэ бэрилиннэ, 06.02.2026 с. таһыста. "Сахабэчээт" Судаарыстыбаннай автономнай тэрилтэтин "Сана олох" хайыат эрдээксийэтигэр бэчээттэннэ.

@SANAOLON